

Novinársky celok sa v týchto dvoch zariadeniach nezostavuje len z rukopisov, resp. v spravodajských reláciách len v malej miere z rukopisov, ktoré hlásateľ číta či moderátor hovorí, ale väčšmi zo zvukových či obrazovo-zvukových prejavov, takže tu ide o prácu technicky náročnejšiu, ktorá si vyžaduje osobitných špecialistov.

V rozhlase a televízii ide často o množstvo príspevkov rôznej technickej formy a náročnosti (čítané, hovorené na živo, nahraté, nasnímané v predstihu, priame vstupy, priame prenosy, zvučky, predely, v televízii tiež titulky, rubriky, ilustrácie na pozadí). Najprv treba stanoviť poradie týchto príspevkov, preveriť ich odpočúvaním alebo prezretím, zostrihať a potom spracovať pre potreby vysielania časový harmonogram (na sekundy) ich nasadzovania.

Spravodajské relácie z obsahovej stránky majú na starosti (rovnako ako v tlači) jednotlivé odborné oddelenia hlavnej redakcie na čele so šéfredaktorom, kým prezentáciu (zostavovanie novinárskeho celku) vedúci vydania, smenár, čo je funkcia koordinátora, lebo spravodajské relácie sú mnohočlánkové. Pri publicistických reláciách, pokiaľ sú monotematické, má scenár na starosti redaktor príslušného odborného oddelenia, čo je skôr funkcia dramaturga.

Nasadenie náročnejšej techniky, jej obsluha rôznymi špecialistami a z toho vyplývajúca komplikovanejšia organizácia práce si vyžaduje ďalšieho osobitného koordinátora - režiséra, ktorý preberá zodpovednosť za realizáciu i prezentáciu. Riadi ju ako tvorivý proces od prípravy relácie až po jej odvysielanie. Zúčastňuje sa na schvaľovaní scenára, takže je spoluvorcom smernice, ktorú redakcia dáva technickému štábu na realizáciu a realizuje reláciu podľa schváleného scenára, pracovného plánu a rozpočtu. Pri nakrúcaní väčších publicistických či zábavných relácií je to práca podobná filmovej réžii, no smerom ku krátkym spravodajským šotom sa zjednodušuje a ak jediným realizátorom šotu je reportér, režisér sa potom v plnej miere uplatňuje až ako režisér vysielaného programu.

6.4 TECHNICKÁ REALIZÁCIA (PRODUKCIA)

Novinárstvo je neodlučiteľné od komunikačnej techniky. Novinársky produkt existuje len ako masovokomunikačný produkt, kým ostatné obsahy prenášané masovokomunikačnými prostried-

kami majú aj svoje vlastné alebo iné technické formy prezentácie než len masovokomunikačné. Novinárske obsahy sú v súčasnosti prenášané štyrmi rozdielnymi druhmi masovokomunikačných prostriedkov, ktoré si vyžadujú rozdielne pracovné postupy a redakcie sa im musia prispôbiť.

Aby sa novinársky celok mohol stať masovým komunikátom, musí byť vytlačený, odvysielaný, premietnutý v kiné a prijatý recipientom. Tieto činnosti, ktoré prebiehajú v systéme novinárskej komunikácie, nie sú však činnosťami redakčnými, nepatria do procesu redigovania. Do procesu redigovania však patria styčné plochy, kde sa obsah "zasnubuje" s technikou, činnosť, ktorá vyžaduje znalosti tvorby novinárskych obsahov aj ich technických foriem. Túto činnosť prax nevyžaduje od technikov s tým, že by sa priučili novinárstvu, ale od novinárov s tým, že požaduje, aby rozumeli aj technike, s ktorou prichádzajú do styku.

Technická realizácia spočíva v prispôbovaní produktu duševnej práce redakcie podmienkam súčasnej komunikačnej techniky a technológií, časovým a organizačným možnostiam, ktoré dovoľujú preniesť novinársky celok k recipientovi s takým dopadom pôsobenia na neho, aké chce redakcia docieľiť.

Pôvodne technickú stránku obstarávala tlačiareň sama. Neskôr začala redakcia obstarávať smernice (vo forme zrkadiel strán) pre technickú realizáciu a v súčasnosti už novinár zalamuje stranu sám na obrazovke počítača. Tento celkový trend stále užšieho spojenia novinárskej práce s komunikačnou technikou je ešte zreteľnejší v rozhlase a televízii. V rozhlase ide o spojenie s nahrávacími aparatúrami. Televízna redakcia má spravidla vlastné snímacie zariadenia, takže nezádáva snímanie inej organizačnej jednotke, ale sa na nakrúcaní priamo zúčastňuje.

Pod technickou realizáciou teda rozumieme vykonávanie technických činností na pôde redakcie technickými prostriedkami, ktoré vlastní alebo ktorými disponuje, ako prípravu na tlač, vysielanie, premietanie. V tlači je to príprava polygrafickej výroby, v ostatných médiách produkcia relácií na vysielanie alebo produkcia filmov na premietanie.

Pracovníci, ktorí sa zúčastňujú na tejto štvrtej fáze procesu redigovania, najmä grafici a režiséri, pracujú niekedy so zámerom prekročiť rámec remeselných postupov, uplatniť tvorivé postupy blízke umeleckým. Ich cieľom je maximálne umocniť obsahový účinok zostaveného celku aj výbojmi na poli foriem. V tejto súvislosti

je oprávnené hovoriť o technicko-umeleckej realizácii novinárskeho celku.

6.4.1 Tlač

Tlačené periodiká s aktuálnym obsahom sa vyskytujú v dvoch podobách - ako noviny a časopisy. Najprv vznikli noviny ako pokračovanie prednovinárskych foriem publikovania aktuálnych informácií spravodajského charakteru, lenže už s pravidelnou periodicitou. V 18. storočí nastáva éra časopisov, ktoré tiež mali svojich predchodcov v letádoch a pamfletoch publicistických a zábavných obsahov. Dobovým podnetom pre vznik časopisov bola však asi skôr existencia stolových spoločností učených či literárskych, diskusie v šľachtických či meštianskych salónoch, v kaviarňach, kde literáti a učitelia prednášali svoje nové diela, kde sa polemizovalo, cibrili sa názory, formovala sa verejná mienka. Boli to miesta priamej, poloverejnej komunikácie, ani nie tak samotných aktuálnych udalostí, ako skôr reagovania na ne, odraz názorového prúdenia svojej doby. Časopisy sa stali novou formou, technickým sprostredkovateľom výmeny aktuálnych duševných plodov tejto doby. V nasledujúcom storočí formovania pluralitnej spoločnosti sa stali hovorcami rozličných spoločenských záujmových skupín v politike, kultúre, hospodárstve a tiež nositeľmi spoločenskej zábavy.⁴⁹

Prvé tlačené periodiká s aktuálnym obsahom miestami vydávania (tlače) vyznačujú zlomové čiary európskeho vývinu: tridsaťročnú vojnu ako celoeurópsky prejav krízy feudalizmu, z toho vyplývajúci vznik nových buržoáznych mocností a presun hospodárskej iniciatívy a postupne aj mocenského ťažiska zo Stredomoria k Severnému moru.

Prvé zachované výtlačky týždenných novín sú z roku 1609 - AVISO vydávané vo Wolfenbütteli a RELATION v Štrasburgu. V r. 1618 nasledujú holandské noviny, r. 1620 anglické a francúzske, 1636 talianske, do r. 1640 významné nemecké mestá (Hamburg, Frankfurt n. M., Kolín n. R., Viedeň), 1645 švédske, 1661 poľské, 1703 ruské. V tomto období vychádzali nemecké noviny aj v Prahe (zachovali sa len z rokov 1686/7), české sú od r. 1719, Bratislava mala od r. 1764 PRESSBÜRGER ZEITUNG, od r. 1784 aj v domácom jazyku - PRĚŠPŮRSKÉ NOVINY.

Z tohto náčrtu je zrejmé, že noviny vznikali v severozápadnej Európe, odkiaľ sa ich výskyt šírili do ostatných častí kontinentu s rôznym oneskorením. V tomto "epicentre", najmä v Anglicku a Holandsku, kde sa najprv vytvorili zárodoky pluralitnej spoločnosti, vznikali všetky profesné novoty, vzory, modely, až na konci 19. stor. sa centrum novinárskeho profesionálneho pokroku presúva do USA. Tieto centrá ovplyvňujú aj vývin nášho novinárstva, najčastejšie však sprostredkovane cez nemeckú oblasť.

Spomenuté prvé dvojce noviny vychádzali v malom formáte 20x15 cm na 8 stranách jednotlivo, holandské couranty a podľa ich vzoru anglické a francúzske prvotiny na väčšom formáte (malé fólio, oktáva) na jednom liste (2 strany) s dvojstĺpcovým textom. Z toho je zrejmé, že typografický štýl prvotných novín bol bezprostredne odvodený z kníh, letákov a pamfletov tejto doby. Preto neexistovalo ani členenie sadzby, ani jej zvýrazňovanie, ani titulkovanie.

Vrstva čitateľov, t.j. ľudí gramotných, finančne potentných a svojimi záujmami gravitujúcich za vlastné mestské múry, bola veľmi úzka. Odhaduje sa, že v 17. stor. náklady novín činili 100-200 exemplárov (ale FRANKFURTER ZEITUNG v r. 1680 mal už výnimočný náklad 1500 ex.). Na začiatku 18. stor. náklad londýnskych novín sa pohyboval okolo 600 výtlačkov, ale STEELOVA ADDEDITION SPECTATOR oveľa viac, v Nemecku okolo 300, v druhej polovici storočia asi 500, no v Londýne už 2-3 000 výt. V r. 1802 londýnske THE TIMES mali náklad 8 000 ex., avšak niektoré týždenníky prekročili hranicu 10 000. Zmasovenie tlače nastáva v 19. stor. Popri tom vždy boli noviny, ktoré mali sotva 50 predplatiteľov; do tejto skupiny patrili aj naše domáce noviny.⁴⁹

Veľmi pomaly sa v novinách presadzovalo oddeľovanie jednotlivých prejavov skromnými titulkami, linkami, voľným priestorom. Zásadné zmeny v lámaní, titulkovaní, používaní ilustrácií, t.j. vo vonkajšej tvári novín priniesla až kolportáž novín v uliciach rýchle rastúcich miest 19. stor. Odvtedy začínajú noviny dostávať v podstate dnešný vzhľad veľmi členitého súboru.

V tomto období výrobu ovplyvňuje priemyselná revolúcia, v dôsledku ktorej do tlačiarň vstupuje rotačná tlač, štočkovanie, ofsetová tlač, hĺbkotlač, tlač na diaľku, simultánna tlač a pod., ako aj nasadenie nových prvkov v dopravnom parku, čo spôsobilo

- zrýchlenie výroby a dopravy,

- rozšírenie disperzného publika na celú zemeguľu,
- zväčšenie a spestrenie rozsahu novín a časopisov.

Spestreniu prospelo, keď sa v tlači natrvalo a vo veľkom rozsahu udomácnili obrázky (ilustrácie, najmä však fotografie) a keď vzrástla úloha grafických prvkov. Typografická úprava prestala byť výlučnou doménou metéra ako zamestnanca tlačiarne. Prenáša sa do redakcie, kde sa k typografickým remeselným postupom priradujú (niekedy nadradujú) kritériá grafického umenia. Periodikám sa dostáva výraznejšia estetická úprava.

Sto rokov po priemyselnej revolúcii prebieha aj dôsledok vedecko-technickej revolúcie v novinárstve: fototechnika, svetelná sadzba a komputizácia. V r. 1974 Americké združenie vydavateľov novín vyrátalo, že 84 % všetkých denníkov USA bolo vysádzaných "za studena", že "horúci kov" (olovo) viac-menej z amerického polygrafického priemyslu zmizol a že sádzacie stroje sa v tomto období už ani nevyrábali.⁵⁰ Najmä plnoelektronický spôsob výroby novín prináša významné zmeny do novinárskej profesie.

Tak apretátor, ako aj technický (grafický) redaktor sedí dnes pred obrazovkou, na ktorú si možno premietnuť príspevky uložené do pamäti počítača. Na obrazovke sa príspevky apretujú (opravujú, skracujú, montujú) aj zalamujú a súčasne - namiesto sadziarne, ktorá vo svojej klasickej podobe z výrobného procesu vypadla - novinársky celok aj realizujú, aby po schválení realizácie na obťahoch novinových strán sa mohla začať rotačná tlač.

Tak aj štvrtá fáza procesu redigovania plne prebieha na pôde redakcie. Realizácia v tlači dostáva rovnaký charakter ako v rozhlase a televízii, v tom zmysle, že je to redakcia, ktorá novinársky celok s pomocou vlastných alebo pridelených technických prostriedkov sama tiež realizuje. Zmizol spojovací mostík medzi redakciou a polygrafickou výrobou, ktorým bola sadziareň, resp. metérňa, kde metér a technický redaktor pri zalamovaní stáli vedľa seba. Výrobu reprezentuje už len rotačka. Obdobne v rozhlase a televízii, kde technické prostriedky tiež vstúpili do redakcií, spojovým technikom ostala obsluha vysielacieho a retranslačného zariadení.

Grafická úprava. Grafická úprava je v zásade umením proporčným a interpretačným. Niektorí autori pracujú o grafickej úprave pripájajú aj funkciu estetickú: "Grafika novín je špeciálna materiálna konštrukcia čísla, ktorá má vyjadriť konkrétny obsah vyjadrený už v samotnom slove (utilitárna funkcia), vyjadriť obsah ako

celok (informačná funkcia) a súčasne svojou harmóniou vyvolávať u čitateľa estetický zážitok (estetická funkcia)."⁵¹

Tlač sprostredkuje novinárske informácie opticky. Ako pri každom zrkovom pátraní, tak aj pri čítaní zachycuje zrak jednotlivé "stopy" a triedi ich. Zrak čitateľa najprv zamieri na to najpútavejšie, čo už vizuálne sľubuje dôležitosť alebo zaujímavosť. Na udržanie pozornosti však nestačí len vizuálny vnem prvého pohľadu, na pomoc musí prísť obsah. Čitateľ si všíma v časovom postupe najprv príťažlivosť titulku, grafickú úpravu a potom obsah. Novinár musí rátať s tým, že čitateľ si bude vyberať. Grafická úprava má mať preto aj orientačný charakter.⁵²

Technická úprava tlačeneho novinárskeho celku spočíva v určení jeho grafickej formy, to je vo

- vytvorení celkovej koncepcie grafických zásad pre daný novinársky celok a (najmä v časopisoch) konkrétne pre každé číslo,
- spôsob zalamovania, používaných druhov a veľkostí písma (textov i titulkov), vo voľbe grafických prvkov mimo písma (linka, zarážka, rámček a pod.),
- práci s ilustráciou, hojnosť, tvar, veľkosť, farba, príp. výrez ilustrácie (fotografia, kresba, grafika, reprodukcia, karikatúra, diagram, faksimile, mapka a pod.),
- umiestnením novinárskych (a nenovinárskych) prejavov a ilustrácií na novinovej strane vo vzájomných grafických vzťahoch (v celom čísle vo vzťahu k iným stranám),
- navrhnutí zrkadiel strán (makety čísla) ako vodidla na realizáciu čísla.

Výhodou tlačeneho periodika je jeho vlastnosť "konzervy". Značí to, že čitateľ, časovo neobmedzovaný, môže čítať kedy chce, prípadne si výtlačok uchovať a kedykoľvek sa k nemu vrátiť. Novinársky prejav môže byť aj dlhý, náročný, podrobný, odborný. Čítanie ako individuálny akt možno realizovať kedykoľvek, bez súčinnosti s kýmkoľvek.

Ilustrácia v tlači. Ilustrácia (drevorytina) bola sprievodným javom novín od počiatku. Je to pochopiteľné, lebo obraz je starší než písané slovo. Zo zjednodušených obrázkov sa stali symboly, vzniklo písmo ako abstrakcia obrazu.

Noviny mohli vzniknúť až vtedy, keď z písaného slova bolo možné urobiť tlačené. Tým istým spôsobom sa však dal vytlačiť aj obrázok vyrezaný do dreva alebo vyrytý do kovu. A predsa sa

termín "tlač", ktorým sa vždy rozumel nielen pracovný proces v tlačiarňach, ale aj jeho výsledok, nepoužíval pre drevo- či kovorytinu, litografiu, ale len pre noviny, časopisy a sprvu aj pre knihu. Obraz bol teda od počiatku sprievodným, ale zostal samostatným javom v novinách.

Obrázky nachádzame aj u predchodcov novín (na letákoch) i v prvotných novinách. Hlavným obsahom zobrazovania v čase, keď obrázky bolo treba vyryť, bývali bitky, portréty, veľké politické udalosti, nové objavy, kuriozity, katastrofy, zločiny.⁵³⁾

Aby obrázku bolo možné úplne rozumieť, musí byť sprevádzaný textom. Potreba spájať ilustráciu s textom je voobecne platná. Obrazové novinarstvo netvorí len obrázky, ale spolu s nimi aj sprievodný text.

Zhotovenie rytých obrázkov bolo prácne a nákladné, a preto ich uverejňovanie nebolo príliš časté. Obrazové novinarstvo sa rozvíja až od 19. stor., v prvej polovici ešte v podobe rytín, ale najmä v druhej polovici storočia už v podobe fotografií, a to najmä na stránkach zábavnej (ilustrovanej) tlače. V 20. stor. nastáva éra spravodajskej fotografie, ktorá vtlačila novinám novú tvár, stala sa ich neodlučiteľnou súčasťou.

Spravodajské fotografie kupujú redakcie od spravodajských agentúr alebo osobitných agencií, z nich niektoré sa špecializujú na portrétnu fotografiu alebo iné druhy výplnkov (historické fotografie, športové, zemepisné a pod.). Väčšie redakcie si zriaďujú vlastné fotooddelenia s fotoarchívom. Novinárske celky s náročnou (montovanou) farebnou obálkou a ďalšími komponovanými obrázkovými prílohami vytvárajú grafické kabinety. Menej časté je uverejňovanie umeleckej fotografie a umeleckej kresby ako novinárskych prejavov v špeciálne zameraných časopisoch.

Na texte ilustrácie spolupracuje s fotografom redaktor príslušného redakčného oddelenia alebo výrobný sekretár, ak ide o posledné fotografie na predné strany najnovšieho spravodajstva. V ilustrovaných časopisoch, kde je takáto práca zložitejšia, vykonáva ju sám technický (grafický) redaktor, ale tímy zložené z grafikov, fotografů, textárov, pracovníkov obrázkových archívov a pod.

Ilustrácia diktuje ilustrovaným časopisom, t.j. zábavným obrázkovým masovým časopisom, iný prístup k témam, než je v spravodajských a publicistických periodikách. Kritériom výberu je fotografateľnosť témy, či sa dá zobraziť. Mŕtvola zavraždeného je

lepším objektom pre fotografa než aktuálna hospodárska politika. Obrazové časopisy sú však kritizované, že dôležitosť aktuálneho diania ustupuje u nich pred vzbudením vizuálnej pozornosti. Uprednostňuje sa to, čo sa dá zobraziť, osvetliť (lat. *illustrare* = osvetliť). Z tohto hľadiska obraz má prednosť pred textom. Ide o prístupy, ktoré o pol storočia neskôr sa v oveľa plnšej forme prejavili v televíznom novinarstve.

6.4.2 Rozhlas

Rozhlas spolu s ďalšími technickými prostriedkami masovej komunikácie, ktoré prichádzajú po tlači, vzniká v 20. stor. Prvé rozsiahlejšie pokusy o rozhlasové vysielanie sú známe z roku 1920 v USA (Detroit, Pittsburgh), v ZSSR (Moskva, Gorkij, Kazaň), z roku 1922 v Nemecku (Königswusterhausen, Eberswalde), Holandsku (Haag), Francúzsku (Paríž). V tom istom roku však už BRITISH BROADCASTING CORPORATION začala najstaršie pravidelné vysielanie v Európe, o rok neskôr príslušná nemecká ustanovizeň a súčasne aj ČESKOSLOVENSKÝ RADIO-JOURNAL, neskôr premenovaný na ČESKOSLOVENSKÝ ROZHLAS. Ako rýchlo sa šírili rady rozhlasových poslucháčů, o tom svedčia tieto údaje z Nemecka: 1.12.1923 bolo 467 licencovaných poslucháčů a o 13 mesiaců, t.j. 1.1.1925 už 548 749 občanů, ktorí požiadali na pošte o koncesiu.⁵⁴⁾

Tak ako noviny pri svojom vzniku nadviazali na svojich predchodcov, t.j. tlačené aktuálne informácie v letákovvej forme, tak to bolo aj pri vzniku ďalších novinárskych médií. Aj do rozhlasu prichádzali pracovníci z vtedy existujúcich ustanovizní a uplatňovali spôsoby práce z predchádzajúcich zamestnaní. Rozhlasové správy boli spočiatku správy čítané z pražských večerníkov zakúpených hlásateľom cestou do rozhlasového stanu na pražskom letisku Kbely (štúdio ešte nebolo).

"Rozhlas ešte neobjevil možnosť informovať posluchače dříve než tisk, podával zprávy o událostech, které čtenáři večerníků už znali a mohl být rychlejší a novější jen pro nemnoho posluchačů mimopražských. První zkušenosti vedly záhy k jednání s ČESKOSLOVENSKOU TISKOVOU KANCELÁŘÍ a k zavedení informací ČTK, které byly od dubna 1924 telefonovány hlásateli do studia, později předčítány redaktory ČTK a přímo vysílány z jejich